

A KÜLFÖLDI MAGYAR INTÉZETEK

A MIÓTA A MAGYARSÁG elfoglalta helyét a Duna-Tisza medencéjében, művelődéséről, szellemi élete eredményeiről keveset tud a külföldi világ. Bár Szent István, Corvin Mátyás, Széchenyi István lángelméjének alkotásai, Petőfi, Arany, Jókai, Munkácsy, Liszt, Semmelweis, Bolyai és sok más szellemi óriásunk művei az egész világon ismeretessé váltak, a magyar génusz mégsem kapta meg a külföld elismerésében azt a helyet, amely megillette volna. Igaz, hogy a háború előtti, külföldtől elzárt és külérintkezésekről leszoktatott Magyarország nem is igen értett ahhoz, hogyan kell a határokon túli és távoli országokat felvilágosítani szellemi munkájának eredményeiről. Legjobbaink meddő és végtelen belpolitikai vitákban élték ki tehetségüket, ami a magyar glóbuszon túl esett, azzal nem törődött jóformán senki.

A magyar kultúrának rendszeres külföldi megismertetéséért akkoriban vajmi kevés történt. Tudunk a bécsi Collegiumról, Pazmaneumról, Teréziánusról, a római Collegium Hungáriáimról, német, olasz, francia, angol, hollandiai és egyéb külföldi katolikus és protestáns szellemi kapcsolatokról, de ezeknek megfelelő központi irányítása és korszerűen kiépített szervezete teljességgel hiányzott.

Az első magyar államférfi, aki a világháború után e kérdések horderejét felfogta, Klebelsberg Kunó gróf kultuszminiszter volt. Azt a külföldi kulturális intézményhálózatot, amely a mostaninak alapja, igazi államférfiúi bölcsességgel ő alapította. Azonban mai korszerű szervezetét új meg új eszmék megvalósításával és főképpen kulturális egyezmények kötésével Hóman Bálint kultuszminiszterünk építette ki.

Erről a kulturális hálózatról, szellemi honvédelmünk előretolt külföldi támpontjairól és az ott végzett munkáról illik időnként megemlékeznünk.

Mindenekelőtt állapítsuk meg, hogy olyan nemzetközi szerződéseket, amelyekkel két állam szellemi együttműködését szabályozza, a mai formájukban az összes többi nemzetek között talán először Magyarország, illetőleg a jelenlegi magyar kultuszminiszter kezdeményezett és kötött. Ezek a kulturális egyezmények keretbe öntik és bizonyos fokig szabályozzák a szerződő országok tanárainak és előadóinak cseréjét, ösztöndíjasainak kiküldetését, a közös célt szolgáló tudományos és irodalmi munkák kiadását, tudományos kutatási lehetőségeket, tanulmányi kirándulásokat és általában a tudomány, irodalom, művészet és sport minden ágazatában előforduló közös munkát.

Ilyen egyezményt kötöttünk időbeli sorrendben: Lengyelországgal, Ausztriával, Olaszországgal, Németországgal,¹ Észtországgal, Finnországgal és Japánnal. Ezenkívül befejezés előtt állanak a tárgyalások még két másik állammal.

Az egyezményekben létesített kulturális képviselők és intézmények célja kettős: egyrészt gócpontjai és expozitúrái a magyar szellemi életnek, ahová minden külföldi, aki a magyar tudományok és kutatások eredményei, irodalom, művészet, zene, a magyar nyelv, szokások, műveltség és általában a hungarológiaiárol valamit tudni akar, bizalommal fordulhasson anyagért és felvilágosításért. Másrészt alkalmas működési teret és lehetőségeket adunk itt azoknak a magyaroknak, akik külföldi tanulmányokat óhajtanak folytatni, hogy hazánk kulturális életét idegenből hozott ismeretekkel gazdagíthassák. Ezek legnagyobb számát ösztöndíjasaink adják, akiket az Országos Ösztöndíjtanács gondos jelölései alapján évente mintegy másfélszázas számban tizenegy külországba küldünk ki.

A magyar kultúra külföldi képviselői fiatal, energikus, tevékeny szakférfiak, akik folyékonyan beszélnek azt a nyelvet és kitűnően ismerik azt az országot, ahová kiküldik őket, s akik nemcsak szakjukban — ami legtöbbször a magyar nyelv és irodalomtörténet —, hanem a műveltség más ágazataiban is járatosak, eredményesen tanítják a magyar nyelvet és lélekkel végzik felvilágosító munkájukat. Munkájukat csak az becsülheti meg igazán, aki ismeri azokat a körülményeket és főleg a csekély anyagi fedezetből eredő nehézségeket, amelyek között dolgoznak. Az egyetemi tanárok kivételével jóformán mindegyikük 30—40 év között levő, túlnyomó részben középiskolai tanár, akik, hogy a hazai tudományos élettől túlságosan el ne szakadjanak, külföldi állomáshelyüket öt évnél tovább a gyakorlatban meg nem tarthatják. Ennyi idő azonban kell ahhoz, hogy a helyi viszonyokat tökéletesen megismerjék és magukat is megismertessék.

¹A magyar-német kulturális egyezmény voltaképpen sorrendben az első, mert annak alapját: egy ilyen tárgyú közös feljegyzést még 1934 évi okt. hó 13-án írtak alá Budapesten Rust német és Hóman magyar kultuszminiszter.

Szükségesnek látszik, hogy kulturális képviselőink időnként értekezletre gyűljenek össze, hol tapasztalataikat kicserélhetik, otthoni központi irányítóiktól közös utasításokat, eszmecsere és szakvita keretében, nyerhesenek. E célból az elmúlt nyáron tartottuk az első kultúrképviselői értekezletet Debrecenben és pedig az ottani, külföldiek számára létesített és nemzetközi hírre emelkedett nyári egyetemen, amelynek léggöze stílszerű keretet adott a három napig tartó hasznos eszmecséréknek.

Nagy vonalakban ezidőszerint háromféle külföldi magyar kulturális intézményt különböztetünk meg. Az első csoporthoz tartoznak a megfelelő épülettel vagy helyiséggel bíró, stabil gócpontok, korszerű kultúrházak, amelyek a magyar szellemi élet jóformán valamennyi ágazatának művelése és a magyar kultúra eredményeinek demonstrálása céljából, megfelelő tudományos felszereléssel ellátva, létesültek. Ezek a Collegium Hungaricumok, tájékoztató magyar könyvtárak, illetőleg tanulmányi központok. A második csoporthoz tartoznak a külföldi egyetemeken létesített magyar tanszékek és a rendszerint ezek mellett működő, ugyancsak helyiséggel és könyvtárral, valamint megfelelő tudományos anyaggal rendelkező egyetemi magyar intézetek. A harmadik csoporthoz tartoznak a lektorátusok. Külföldi lektoraink főfeladata, hogy a magyar nyelvoktatás mellett szótárírással, kézikönyvtárral, képzőművészeti alkotásokkal és gramofonfelvételekkel végezzék kulturális felvilágosító munkájukat. Hogy milyen intézményünk hol és milyen formában létesült, azt az alábbi felsorolás ismerteti, ahol az országok ábécé-sorrendben következnek.

Az Amerikai Egyesült Államok fővárosában New-York Cityben, Magyar Könyvtárunk van, amelyet ottan Hungarian Reference Library-nek hívnak s amelyet az ú. n. Feleky-féle könyvtár anyagának megvételével alapított az 1937-es évben a Magyar Nemzeti Múzeum. Feleky amerikai honfitársunk volt, aki a maga nemében páratlan, több mint 5000 kötetből álló könyvtárat gyűjtött. Ez a könyvtár jóformán valamennyi, a magyar ügygel bármilyen vonatkozásban foglalkozó angolnyelvű könyvnek és kiadványnak gyűjteménye; igen sok olyan régi angol nyelvű újság és kiadvány van benne, amely az akkori magyar problémákkal foglalkozik és még a londoni British Museumban sem lelhető fel. Ezt a könyvtárat Feleky özvegye igen kedvezményes áron engedte át a Magyar Nemzeti Múzeumnak, amely ebből a newyorki tájékoztató könyvtárat alapította. Azóta a könyvtár anyaga időszerű kiadványokkal gazdagodva, jóformán megduplázódott és a nagyhírű amerikai könyvtárak között máris egészen tiszteletreméltó helyet foglal el. A könyvtár az egyik legnagyobb newyorki felhőkarcolóban, a Berkeley Building XV. emeletén tágas helyiségekben van elhelyezve, ahol előadóterem, olvasószoba, állandó képzőművészeti kiállítás áll az érdeklődők rendelkezésére. A munka amerikai stílusban folyik. A személyzet — igazgató, titkár, gépirónó — naponta nem egyszer közel 100 levélben, telefonüzenetben és szóbeli felvilágosításban válaszol azoknak, akiket a magyar kultúra, a magyar kérdés érdekel. Sok hasznos és komoly kérdés mellett, amelyek a magyar tudományos kutatások eredményei, magyar művészeti problémák és általában kulturális témák mellett felmerülnek, akad — bár ritka esetben — néhány egészen különleges és igazi amerikai ízű kérdés is. Megtörtént pl., hogy a könyvtár igazgatójától azt kérdezte egy amerikai érdeklődő, hogyan gyógyítják a tibeti lámák az örültséget. A könyvtár igazgatója, amerikai gondolkodású ember lévén, erre is felvilágosítást tudott adni. Körösi Csorna Sándor munkáiban a feleletet meg is találta és közmegelégedésre ki is szolgálta ügyfelét. Más esetben egy idősebb amerikai hölgy a magyar komondortenyésztés módozatairól kért felvilágosítást. Talán komikusnak látszanak ezek az elszigetelt jelenségek, de a pontos kiszolgálásnak itt is megvan az értelme, mert a tájékoztató magyar könyvtárnak, mint azt a neve is mutatja, éppen az a célja, hogy minden magyar vonatkozású ügyről lehetőleg azonnal pontos és kimerítő felvilágosítást tudjon adni. Szeretik is az amerikánusok ezt a fiatal intézményt, amely máris egyik legjobban működő külföldi szervezetünk. Ugyancsak New-Yorkban a

Columbia egyetemen magyar lektorátusunk működik, amely mellett még néhány amerikai egyetemen magyar magánórákat adnak másod-generációs amerikai magyarok.

Angliában a londoni tudományegyetemen, illetőleg a School of Slavonic and East European Studies-on van magyar lektorátusunk, amely hasonlóan 1937-ben létesült. Ez a lektorátus a háborús állapotokra való tekintettel ezidőszerint az angol Athénben, Oxfordban működik. Bulgáriában a szófiai egyetemen működik lektorunk s ugyancsak Szófiában alakult meg az elmúlt esztendőben a Bolgár-Magyar Tudományos Társaság, amely a két ország kulturális kapcsolatainak kimélyítését és szellemi értékeinek cseréjét tűzte ki céljául.

Észtországban Tartuban az ottani tudományegyetemen van lektorátusunk és egyetemi Magyar Intézetünk, míg Finnországban Helsinkiben szerveztük meg e két intézményt. Itt jegyzem meg, hogy éppen az elmúlt év júliusában volt alkalmam az észtmagyar, illetőleg finn-magyar kulturális vegyesbizottság magyar kormánybizottságával ezt a két rokonországot bejárni. Mindenütt lekötelező rokoni kedvességgel és szívéllyességgel fogadtak. Jártunk az észtt Tallinnban, Oruban és Narvában, majd a finn Helsinkiben, Tamperében, Remiben, Rovaniemiben, Ivalóban, Inariban, Petsamóban és Linnahamariban, hajókirándulást tettünk a petsamói öbölben, jártunk az Északi Jegestengeri halászfélszigeten. Mindenki, aki ott járt, szívébe zárja ezeket a becsületes, csendes, nyugodt, bátor embereket és nem felejtheti el bámulatosan magas fokon álló kultúrájukat, de legfőképpen példaadó mélységes, csöppet sem agresszív hazafiságukat.

Észtországi lektorunk ezidőszerint is helyén van. Helsink-i lektorunk azonban, akinek intézete, sőt családja is a bombázások miatt állandóan veszélyben volt, intézetét az egyetemi hatóságoknak hiánytalanul átadta, hazatért s ideiglenesen a budapesti tudományegyetemen látja el a finn lektorátust.

Franciaországban Párizsban van a Franciaországi Magyar Tanulmányi Központunk, amelyet ottan „Centre d’Etudes Hongroises en France “-nak neveznek. Ez az intézmény a Rue Pierre Curie-n lévő épületben bérelt helyiségünkben működik. Ennek is jól felszerelt könyvtára, előadóterme és olvasószobái vannak. Tanszéke van a finn-ugor nyelveknek, s így első-sorban a magyarnak a párizsi Ecole Nationale des Langues Vivantes Orientales-on és a magyar szellemi életnek Nizzában a Centre Universitaire Méditerranéen-en. Amott ezidőszerint is tart előadásokat párizsi magyar tanárunk, emitt esetenként meghívott előadók szerepelnek. Lektorunk van a lille-i tudományegyetemen.

Hollandiában az amszterdami, nyjmegeni és utrecht-i tudományegyetemenek működnek magyar lektorok. Az első kettőn kiküldött magyar tanár tanít, Utrechtben viszont hollandus tanárnő, aki nyelvünket folyékonyan beszéli. Ő egyébként az egyetlen külföldi állampolgár lektorunk és egy személyben az egyetlen női kultúrképviselőnk.

Lengyelországban Varsóban volt jól felszerelt Magyar Intézetünk és tanszékünk, azonkívül ugyancsak Varsóban majd Krakkóban, Lembergben, Pózenben és Vlnában létesítettünk lektorátusokat. Lengyelországi kulturális intézményeink az ismeretes állapotok folytán ezidőszerint nem működnek, a magyar professzor is hazatért.

Németországban, ahol a földrajzi közelség, valamint az ősi germán kultúra hatása folytán kulturális összeköttetésünk igen intenzív, a következő helyeken vannak képviselőink: Berlinben Collegium Hungaricumunk van, ami a régi egyetemi negyedben levő Dorotheenstrasse-n emelt saját tulajdonunkat képező hatalmas épületben van elhelyezve. Ebben az épületben ugyancsak bőséges anyagú, értékes könyvtárunk van, továbbá nagy előadótermek, vetítógéppel — amely egyébként jóformán egyetlen külföldi intézményünkénél sem hiányzik —, olvasó-

termek és kutatószobák állanak az érdeklődők rendelkezésére. Itt laknak az igazgatón kívül ösztöndíjasaink, továbbá fiatal tudósaink és kutatóink is. A berlini tudományegyetemen magyar tanszékünk és magyar intézetünk van.

Második legnagyobb németországi intézetünk a régi császárvárosban alapított bécsi Collegium Hungariám, amely a Museumstrasse 7 alatti, régi, Fischer von Erlach által épített, klasszikus szépségű és műemléknek nyilvánított tulajdonunkban, a volt magyar gárdapalotában van elhelyezve. Ez az óriási, fenségesen szép épülettömb régebbi berendezésével ugyanazt a célt szolgálja mint berlini társa. A bécsi Collegium Hungariámban van elhelyezve a gróf Klebelsberg Kunóról elnevezett Magyar Történetkutató Intézet is, ahová kizárólag magyar történészeket küldünk ki. Magyar egyetemi tanszékünk van a bécsi tudományegyetemen is, ahol éppen úgy, mint nagyjában a többi külföldi magyar tanszéken magyar nyelvi és irodalomtörténeti órákat ad a magyar egyetemi tanár, aki egy személyben a collegium és intézet igazgatója is. Németországi lektorátusaink vannak a berlini és bécsi tudományegyetemen, továbbá a bécsi műegyetemen, valamint a lipcei és müncheni tudományegyetemen.

Olaszországban — ahová a magyar szellemi életet hasonlóan régi szálak kapcsolják — az Örök Városban van a Collegium Hungaricum, Borromininek történelmi patinájú remekében, a Palazzo Falconieriben, ami szintén a magyar állam tulajdona. A római Collegium Hungaricum, az Accademia d'Ungheria belső szervezete és tanulmányi rendje az előbb felsorolt intézményekével azonos, azzal a különbséggel, hogy az olaszországi sajátosságoknak megfelelően művészösztöndíjasaink is laknak benne, s ezeknek műtermek is állnak rendelkezésükre. Az ifjú magyar művésztelenségek, akiket épúgy mint a többi ösztöndíjasokat az Országos Ösztöndíjtanács választ ki, Olaszország művészi légkörében szereznek új benyomásokat és csiszolják tehetségüket. Az Accademia d'Ungheriában működik a Fraknoi Vilmos Történeti Intézet is, ahová a Magyar Tudományos Akadémia küld ki tudósokat és kutatókat. Ugyancsak a római intézet épületében van elhelyezve a Papi Collegium is, a Collegio Ecclesiastico Ungherese, ahol katolikus egyházi tanulmányokra kiküldött ösztöndíjasaink és a magyarországi katolikus egyházmegyék és rendek papjai tanulnak.

Egyetemi tanszékünk és ezzel kapcsolatos intézetünk van a római és bolognai tudományegyetemen. Bolognában egyébként tárgyalások folynak egy olyan kisebb Collegium Hungaricum felállításáról, amely azt a célt szolgálná, hogy ott olasz szakos magyar tanárok tökéletesíthessék magukat az olasz nyelvben. A legutóbbi, múlt év november hónapjában tartott olaszmagyar kulturális ülésen, Rómában, ahol bennünket az olasz szellemi élet legmagasabbrangú hivatalos képviselőin kívül elsősorban maga a Duce fogadott lekötelező szívélyességgel és kitüntető körülmények között, oly kijelentések hangzottak el, amelyek alapján remélni lehet, hogy ez az új bolognai intézmény már az idén ősszel megnyitja kapuit.

Olaszországi lektorok a következő olasz tudományegyetemen működnek: Róma, Génua, Milánó (itt úgy az állami, mint a katolikus egyetemen van lektorátusunk), Nápoly, Pávia, Pisa, Turin és Trieszt. Ezenkívül trieszti lektorunk a hajdani magyar kikötővárosban, Fiúmében az ottani szépszámú érdeklődőknek rendszeresen tart magyarnyelvű előadásokat. Olaszországban van még egy sajátos intézményünk: a Milánói Olasz-Magyar Iskola, amely nemcsak a milánói magyar kolónia, hanem a magyar ügyek iránt érdeklődő olaszok gyermekei számára létesült. Ezidőszerint 4 elemi osztálya van és remény van arra, mihamar középiskola csatlakozik hozzá.

Svédországban a stockholmi tudományegyetemen van lektorátusunk és Magyar Intézetünk és végül Törökországban az ankarai tudományegyetemen működik magyar egyetemi tanár és Magyar Intézet.

Magyarországnak tehát a külföldön ezidőszerint 3 Collegium Hungaricumra, 2 tájékoztató Magyar Könyvtára vagy Tanulmányi Központja, 6 egyetemi tanszéke, 9 Magyar Intézete és 31 lektorátusa működik, összesen tehát 51 külföldi kulturális képvisellel rendelkezünk. Ha tekintetbe vesszük Magyarország nagyságát és anyagi erőviszonyait, azt hiszem, egyelőre megelégedhetünk ezzel az állapottal.

A múlt évi szeptember elejével kitört háború óta azt az egyedül indokolható elvet követjük, hogy szigorúan vett kulturális kapcsolatainkat minden egyes országgal, tekintet nélkül, hogy azok hadat viselnek-e avagy semlegesek, változatlanul fenntartjuk, sőt ha erre mód van, tovább fejlesztjük. Örömmel állapíthatom meg, hogy külföldi kulturális képviselőink, akik a lengyel- és finnországiak kivételével jelenleg is állomáshelyeiken dolgoznak, ma is feladatuk magaslatán állanak. Arról is beszámolhatunk, hogy velük kapcsolatban sem azelőtt, sem most, a körülöttünk folyó háború ötödik hónapjában, amikor úgy a hadviselő, mint a semleges országok érthetően idegesebbek, egyetlen esetben sem fordult elő vendéglátó országok részéről kedvezőtlen észrevétel.

Magyarul külföldön ezidőszerint évente kereken közel kétezren tanulnak s ennek sokszorosára tehető azok száma, akik az egyes collegiumokban, könyvtárakban és intézetekben érdeklődnek a magyar ügyek iránt. A mai időkben, amikor a statisztikában csillagászati számokhoz szoktunk hozzá, ezek a számok talán kicsinyeknek tűnnek fel. Ha meggondoljuk azonban, hogy nálunknál sokszorosan nagyobb és hatalmasabb, világnyelvekkel és évszázados tapasztalatokkal rendelkező államok versenyében veszünk részt, ahol az anyagi fedezet, amely ennek a munkának egyik legfontosabb tényezője, sokszorosan inkább áll rendelkezésre, mint nálunk, akkor eredményeink már nem látszanak ilyen szerényeknek.

A magyar nyelv és irodalom iránt érdeklődő és a magyarul tanuló külföldiek legnagyobb részben természetesen filológusok. Számosan csatlakoznak ezekhez azonban olyan hallgatók, akik azért tanulnak magyarul, hogy tudományos kutatásaikban vagy hivatásukban, esetleg üzleti életükben a magyar nyelv tudása segítségükre legyen, sőt akadnak olyanok is, akik a magyar nyelvet hazánk iránti rokonszenvből, „Fart pour Part“ tanulják. Nyilvántartott adatainkból a következő mérleg alakul ki: a hallgatóknak mintegy egynegyede az illető ország aktív vagy eljövendő szellemi elitjéhez tartozik, kétnegyedrészre olyan intellektuális körhöz, amelynek magyar nyelvtudása vagy ismerete ránk nézve előnyös és hasznos és csak egynegyedrész marad, amely mint hasznos befektetés nem jöhet számításba. Csakúgy találomra ragadom ki itt, hogy például Stockholmban, ahol annak indokait az avatatlan hirtelen nem is tudná megmagyarázni, lektorunktól a folyó tanévben is mintegy 25—30-an vesznek rendszeresen magyar órákat és járnak előadásaira.

Ahogy az itt említett külországok vendégszerető előzékenységgel adnak működési teret Magyarországnak kulturális képviselleteinek, éppen úgy igyekszünk nekik mi is ezeket a lehetőségeket biztosítani. Mindazoknak a külországoknak, amelyeket előljáróban felsoroltam, a kölcsönösség alapján hasonló kultúrképviselletei működnek nálunk s ebből nemcsak nekik, de nekünk is jelentős hasznunk van. Hasznunk van abból, hogy a külföld szellemi elitjéhez tartozó emberektől itthon nyerhetünk tudást és tapasztalatokat, tanulhatjuk nyelvüket és élvezhetjük kulturális megnyilatkozásaikat és abból is, hogy megfelelő együttműködéssel olyan barátokat szerzünk országunknak, akik hazatérve ügyeinknek szószólóivá válhatnak.

A külföld érdeklődése Magyarországnak szellemi élete iránt talán sohasem volt olyan mértékű, mint éppen most. Tapasztalhatjuk ezt kint is, itthon is. Hadviselő és semleges országok egyaránt változatlanul üzemben tartják itteni kulturális expozitúráikat s bár a hadviselő államokból magától értetődőleg kisebb számban érkeznek ide kiküldöttek, főleg ösztöndíjasok, a

semleges nemzetek fiai a régi arányban érkeznek hazánkba. Az Amerikai Egyesült Államokból például az idei tanévben is 5 ösztöndíjas — jórészt másodgenerációs magyar — tanul nálunk. Hogy ez mit jelent, azt csak az érti meg, aki most nem Amerikába, hanem csak a lezárt határsorompójú, vízum- és vámkényszerrel nehezített és mindenféle engedélyhez kötött közeli országokba óhajt utazni.

Befejezésül Széchenyit idézem, aki mindazoknak, akik e kérdéssel hivatalból foglalkoznak, az utat ezzel a mondással mutatta meg: „Becsültesd meg künn a magyar nevet.“

PAIKERT GÉZA